

HANDEL LUDŹMI JAKO WYZWANIE DLA SYSTEMU PRAWA KARNEGO I POLITYKI KRYMINALNEJ

Tomasz ZiemiakUniwersytet Warmińsko-Mazurski,
Polska

ORCID: 0009-0002-3481-9332

e-mail: tomasz.ziemiak@uwm.edu.pl

Streszczenie:

Niniejszy artykuł porusza problematykę dotyczącą środka karnego określonego w art. 39 pkt 2 k.k. tj. zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Przedstawiono w nim istotę i treść przedmiotowego zakazu, jak również jego miejsce w systemie zapobiegania przestępczości gospodarczej. Ponadto zawarto uwagi krytyczne dotyczące realizacji funkcji i celów prawa karnego przez instytucję ww. środka karnego. W końcowej części artykułu omówiono zastosowaną metodologię badań własnych oraz przeprowadzono analizę wyników empirycznych. Podsumowując rozważania dotyczące analizowanego zakazu, przedstawiono propozycje zmian w zakresie realnej skuteczności orzekania zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe:

środek karny, działalność gospodarcza, przedsiębiorca

Prohibition on conducting specific economic activity as an element of the economic crime prevention system

Summary:

This article addresses the issue of the penal measure typified in Article 39, point 2 of the Penal Code, i.e. the ban on conducting a specific economic activity. The article presents the essence and content of the ban in question, as well as its place in the system of preventing economic crimes. In addition, critical remarks are also presented regarding the implementation of the functions and objectives of criminal law through the institution of the above-mentioned penal measure. The final part of the article discusses the methodology of the author's own research and the analysis of empirical results. To sum up the considerations concerning the analyzed ban, proposals for changes in the scope of the real effectiveness of ruling a ban on conducting a specific economic activity are presented.

Keywords:

penal measure, economic activity, entrepreneur

1. Wstęp

Handel ludźmi, określany mianem współczesnego niewolnictwa, pozostaje jednym z najbardziej złożonych i naruszających prawa człowieka zjawisk przestępczych XXI w. Jest to przestępczość o charakterze transnarodowym, godząca w podstawowe prawa każdej jednostki do wolności osobistej, wolności od tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania, ochrony życia i zdrowia oraz prawa do prywatności. Pomimo wprowadzania do systemów prawnych regulacji mających na celu zapewnienie efektywnej kryminalizacji handlu ludźmi, a także pomimo implementacji instytucjonalnych rozwiązań wdrażanych zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym skala tej przestępczości wciąż rośnie.

W tym kontekście również Polska – będąca zarówno krajem pochodzenia, tranzytu, jak i celem ofiar¹ – mierzy się z wyzwaniami związanymi ze skutecznym zapobieganiem i zwalczaniem współczesnego niewolnictwa. Wzrost liczby przypadków handlu ludźmi obserwowany w ostatnich latach, zwłaszcza w związku z kryzysem migracyjnym i wojną w Ukrainie², ilustruje potrzebę stałej aktualizacji i weryfikacji działań podejmowanych przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe oraz system wymiaru sprawiedliwości.

2. Cele badawcze i metodologia

Celem opracowania jest przedstawienie skali i form współczesnego handlu ludźmi z uwzględnieniem danych empirycznych oraz najnowszych rozwiązań strategicznych, w tym Krajowego Planu Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027. Artykuł opiera się na analizie obowiązujących regulacji prawnych oraz literatury kryminologicznej, a także dokumentów rządowych i raportów międzynarodowych.

Praca wykorzystuje metodę dogmatyczno-prawną oraz analizę porównawczą i kryminologiczną. Dokonano przeglądu aktów prawnych (kodeks karny, dyrektywy UE, konwencje międzynarodowe). Przeanalizowano literaturę przedmiotu z zakresu kryminologii i prawa karnego, a także oficjalne dokumenty strategiczne (m.in. Krajowy Plan Działań, raporty MSWiA i organizacji międzynarodowych). Takie podejście pozwoliło na wieloaspektowe ujęcie problemu – od definicji prawnokarnej po kontekst społeczny i działania praktyczne w zwalczaniu handlu ludźmi.

3. Pojęcie handlu ludźmi i jego formy

Prace nad obowiązującym kodeksem karnym, rozpoczęte w latach 90. XX w., początkowo nie obejmowały szerokiej refleksji nad problemem handlu ludźmi, mimo że zjawisko to już wtedy miało istotny wymiar społeczny³. Polska, będąc jednocześnie krajem pochodzenia, tranzytu i przeznaczenia ofiar⁴, zwróciła większą uwagę na ten problem dopiero po 1995 r., wraz z wdrażaniem międzynarodowego Programu Prewencji Handlu Kobietami w Europie Środkowo-Wschodniej, który zapoczątkował szerszą debatę publiczną na ten temat⁵. Przed nowelizacją kodeksu karnego w 2010 r. przestępstwo handel ludźmi było rozproszone

1 *Handel ludźmi w Polsce – Raport 2023*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2024, s. 2–3.

2 Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027, <https://www.gov.pl/web/handel-ludzi/krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzi-na-lata-20252027> [dostęp: 3.12.2025].

3 A. Eyzwa, *Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne*, Studio Wydawnicze Jografika, Olsztyn 2019, s. 129.

4 Z. Lasocik, *Świadomość społeczna jako czynnik efektywnego eliminowania handlu ludźmi w Polsce*, „Archiwum Kryminologii” 2021, t. 43, nr 2, s. 91–126.

5 B. Namysłowska-Gabrysiak, *Handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego. Zagadnienia karnoprawne i kryminologiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 3.

w trzech przepisach, z których kluczowy – art. 253 § 1 k.k. – penalizował to przestępstwo bez względu na zgodę ofiary, lecz brakowało definicji legalnej. Prowadziło to do niejasności interpretacyjnych i krytyki ze strony doktryny oraz orzecznictwa sądowego⁶. Postulat wprowadzenia legalnej definicji handlu ludźmi pojawił się w doktrynie najpóźniej w 2005 r. Prowadzone przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości badania wskazywały jednoznacznie na potrzebę doprecyzowania tego pojęcia w kodeksie karnym, co uznawano za warunek skutecznego ścigania sprawców tego przestępstwa⁷.

Handel ludźmi należy rozumieć jako zjawisko, w którym człowiek staje się wykorzystany. Jest to współczesna forma niewolnictwa stanowiąca jedną z najcięższych zbrodni oraz rażące naruszenie praw człowieka. Po pierwsze, pozbawienie jednostki wolności, podporządkowanie jej woli sprawcy i odebranie autonomii godzi w najbardziej podstawowe prawa człowieka. Po drugie, w świetle prawa karnego czyn ten kwalifikuje się jako przestępstwo o szczególnym natężeniu winy i ciężarze skutków, wymagające zastosowania najsurowszych sankcji, gdyż wielokrotne przedłużanie bezprawnej zależności i wykorzystywanie ofiary stanowi eskalację zła wymagającą potępienia przez wymiar sprawiedliwości. Po trzecie, z perspektywy praw człowieka sprzedaż czy przymusowe zatrudnienie człowieka to kumulacja naruszeń fundamentalnych praw jednostki – w tym prawa do wolności, godności oraz ochrony przed traktowaniem jak przedmiot – które obligują państwo do aktywnej ochrony ofiar i pociągnięcia winnych do odpowiedzialności, a zaniechanie tych obowiązków przez władze zasługuje na kategoryczne potępienie⁸.

Nowelizacja kodeksu karnego, która weszła w życie 8 września 2010 r., wprowadziła istotne zmiany w zakresie penalizacji handlu ludźmi oraz czynów pokrewnych, m.in. handlu niewolnikami i nielegalnych adopcji. Przestępstwo to przeniesiono z art. 253 § 1 k.k. (rozdział o przestępstwach przeciwko porządkowi publicznemu) do art. 189a § 1 k.k., umieszczając je w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko wolności, co uwypukliło indywidualny charakter dobra chronionego. Jednocześnie rozszerzono zakres odpowiedzialności karnej, penalizując także samo przygotowanie do popełnienia czynu (art. 189a § 2 k.k.)⁹. Celem nowelizacji z 2010 r. było przede wszystkim wprowadzenie do kodeksu karnego legalnej definicji handlu ludźmi. Potrzeba ta wynikała z konieczności dostosowania przepisów krajowych do standardów międzynarodowych oraz z trudności interpretacyjnych związanych z dotychczasowym brakiem jednoznacznych kryteriów, co wymuszało odwoływanie się do aktów prawa międzynarodowego, takich jak protokół z Palermo czy Konwencja Rady Europy z 2005 r.¹⁰

Obowiązująca definicja handlu ludźmi, zawarta w art. 115 § 22 k.k., została sformułowana w oparciu o standardy międzynarodowe, m.in. protokół z Palermo, Konwencję Rady Europy z 2005 r. i obowiązującą wtedy decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW. Obejmuje ona działania takie jak werbowanie, transport, przekazywanie czy przechowywanie osoby przy zastosowaniu przymusu, podstęp lub nadużycia sytuacji zależności, także za zgodą ofiary, o ile celem jest jej wykorzystanie – np. seksualne, do pracy przymusowej, żebractwa, niewolnictwa lub handlu organami. W przypadku małoletnich przestępstwo zachodzi niezależnie od użycia wymienionych środków przymusu¹¹.

Przestępstwo handlu ludźmi ma charakter powszechny i umyślny, przy czym – zgodnie z art. 115 § 22 k.k. – może być popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim kierunkowym, czyli z celem wykorzystania ofiary, np. w prostytucji, pracy przymusowej czy handlu organami. W doktrynie podnoszone są jednak wątpliwości co do zasadności tego ograniczenia. Brak odpowiedzialności karnej sprawcy, który co najmniej godzi się na późniejsze wykorzystanie osoby, jest trudny do uzasadnienia. W związku z tym postulowane są zmiany legislacyjne zmierzające do rozszerzenia zakresu odpowiedzialności¹².

6 Tamże, s. 139.

7 Tamże.

8 Z. Lasocik, *Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2005–2006, t. 28, s. 233–253.

9 A. Łyżwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 129.

10 Tamże, s. 131.

11 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553 ze zm.

12 A. Łyżwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 135.

Handel ludźmi stanowi zbrodnię zagrożoną karą pozbawienia wolności nie krótszą niż trzy lata. Przestępstwo to ma charakter materialno-formalny – penalizowane jest już samo podjęcie działań składających się na jego znamiona, niezależnie od tego, czy doszło do finalizacji transakcji lub faktycznego wykorzystania ofiary. Uznaje się je za dokonane z chwilą rozpoczęcia jednej z przewidzianych czynności, takich jak werbowanie, transport czy przechowywanie¹³. Ustawodawca precyzyjnie wskazał katalog czynności sprawczych przestępstwa handlu ludźmi wskazany powyżej. Jak zauważa K. Sawicki, werbowanie polega na nakłonieniu ofiary do określonego działania lub relacji; transport i dostarczanie służą przemieszczeniu osoby do miejsca przeznaczenia; przekazywanie oznacza oddanie jej pod kontrolę innej osoby; przechowywanie to zatrzymanie w określonym miejscu na dłuższy czas; natomiast przyjmowanie obejmuje udzielenie schronienia lub umożliwienie pobytu¹⁴.

Handel ludźmi przybiera różnorodne formy oraz funkcjonuje na różnych szczeblach organizacyjnych – od drobnych przedsięwzięć obejmujących niewielką liczbę osób po rozległe, transnarodowe sieci przestępcze, które często nawiązują współpracę zarówno z podmiotami działającymi legalnie, jak i z tymi funkcjonującymi w sprzeczności z obowiązującym prawem. Zjawisko to stanowi istotne wyzwanie o charakterze społecznym i prawnym, wymagające szczególnej interwencji oraz koordynacji działań na szczeblu krajowym i międzynarodowym¹⁵.

Do najczęściej identyfikowanych form handlu ludźmi zalicza się wykorzystywanie osób do prostytucji oraz przymusową pracę, która przyjmuje różne postaci, w tym zatrudnienie w sektorze rolniczym, sadowniczym, budowlanym oraz w pracach domowych¹⁶. Ponadto do form tego procederu należą handel organami, odpłatne adopcje, a także zmuszanie do działalności przestępczej lub żebractwa. Jak wynika z powyższego, zakres tych działań cechuje się dużą różnorodnością i złożonością. Ze względu na szeroki wachlarz celów realizowanych w ramach handlu ludźmi wypracowanie jednolitego wzorca tego zjawiska jest zadaniem niezwykle trudnym¹⁷.

Handel ludźmi w celu zmuszania do świadczenia usług seksualnych dotyczy przede wszystkim kobiety i dzieci, podczas gdy problem ten w mniejszym stopniu obejmuje mężczyzn¹⁸. Gdy sprawcy handlu kobietami uzyskują nad nimi kontrolę, „fizycznie je posiadają”, ofiary zostają włączone w system przymusowej prostytucji. Oprócz bezpośredniego stosowania przemocy fizycznej przestępcy wykorzystują różnorodne formy nacisku i szantażu, aby wymusić na kobietach świadczenie usług seksualnych. Do najczęściej stosowanych metod przymusu zalicza się konfiskatę dokumentów tożsamości, paszportów oraz polis ubezpieczeniowych, a także wymuszanie spłaty rzekomych długów, często pod groźbą przemocy lub innych represji. Ofiary są zmuszane do pokrywania kosztów związanych z podróżą, zakwaterowaniem, wyżywieniem, zakupem odzieży koniecznej do wykonywania narzuconej pracy oraz podstawowych środków higienicznych i medycznych. W praktyce jednak często chodzi o fikcyjny dług, który staje się narzędziem dalszej eksploatacji. Ponadto ofiary są zastraszane groźbą zgłoszenia ich nielegalnego pobytu organom imigracyjnym, co dodatkowo ogranicza ich swobodę poruszania się. Zmusza się je do pozostawania w miejscach zakwaterowania i pracy, a każda próba ucieczki spotyka się z użyciem przemocy fizycznej oraz psychicznej¹⁹. W celu utrzymania pełnej kontroli nad ofiarami sprawcy systematycznie ograniczają ich kontakty ze światem zewnętrznym, w szczególności poprzez uniemożliwianie swobodnej komunikacji telefonicznej. Dodatkowo stosują metodę szantażu, polegającą na groźbach ujawnienia rodzinie i bliskim prawdziwego charakteru wykonywanej przez ofiarę pracy, co skutecznie zniechęca ją do podejmowania prób ucieczki lub zwrócenia się o pomoc²⁰.

13 Tamże, s. 135.

14 K. Sawicki, *Handel ludźmi*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile, Piła 2011, s. 7.

15 I. Malinowska, *Handel ludźmi – metody działania sprawców*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2015, s. 231.

16 A. Eyzwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 193.

17 I. Malinowska, *Handel ludźmi – metody...*, s. 235.

18 B. Namysłowska-Gabrysiak, *Handel ludźmi...*, s. 20–23.

19 Tamże, s. 20–23.

20 Tamże, s. 46–47.

Profil sprawców i ofiar handlu ludźmi w celach wykorzystania seksualnego ma swoje specyficzne cechy. Sprawcami omawianego przestępstwa są najczęściej mężczyźni powiązani z zorganizowanymi grupami przestępczymi czerpiącymi zyski z seksbiznesu²¹. Często działają w sieciach międzynarodowych, werbując ofiary w krajach o trudnej sytuacji ekonomicznej i transportując je do państw o dużym popycie na usługi prostytutki²². Stwierdzono, że ponad 95% osób wykorzystywanych seksualnie w ramach handlu ludźmi stanowią kobiety i dziewczęta²³, nierzadko osoby bardzo młode, pochodzące z ubogich regionów lub środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ofiary werbowane są przy użyciu określonych schematów działania sprawców. Obok uprowadzeń (stosunkowo rzadkich) dominują metody oparte na oszustwie i nadużyciu zaufania. Przykładem jest tzw. metoda na loverboya – sprawca rozkocharuje w sobie młodą kobietę, obiecując jej lepsze życie lub związek, by następnie wywieźć ją za granicę i sprzedać albo zmusić do prostytucji (umieszczając w agencji towarzyskiej)²⁴. Inną często spotykaną metodą jest rekrutowanie pod pozorem legalnej pracy – offerze proponuje się atrakcyjne zatrudnienie (np. kelnerki, tancerki), które w rzeczywistości okazuje się przymusową prostytutką. Sprawcy typują ofiary wśród osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej: bezrobotnych, zadłużonych, doświadczających kryzysów osobistych czy pozbawionych silnego wsparcia rodziny²⁵. Grupy przestępcze celowo poszukują osób zdeterminowanych, by rozpaczliwie zmienić swój los, a zarazem podatnych na manipulację i izolowanych społecznie – tak by brak reakcji otoczenia ułatwił przejście nad nimi kontroli²⁶.

Warto podkreślić, że pozorna zgoda ofiary na wyjazd czy prostytutkę nie przesądza o braku przestępstwa. Nawet jeżeli osoba początkowo dobrowolnie zgodziła się na określone warunki (np. wyjazd do pracy za granicę czy świadczenie usług seksualnych), to zgoda ta jest najczęściej wynikiem wprowadzenia w błąd, nadużycia trudnej sytuacji życiowej lub innych środków oddziaływania wymienionych w definicji handlu ludźmi. Zarówno prawo międzynarodowe, jak i polskie przyjmują zasadę, że zgoda osoby wykorzystywanej pozostaje bez znaczenia, jeśli użyto któregośkolwiek ze środków przymusu lub podstępów (art. 115 § 22 k.k.)²⁷. Innymi słowy, dobrowolność jest w takich przypadkach jedynie iluzoryczna – ofiara może nie odczuwać bezpośredniego przymusu fizycznego, lecz znajduje się pod silnym wpływem sprawców (emocjonalnym, ekonomicznym czy społeczno-prawnym). Relacje władzy między sprawcami a ofiarami są tu skrajnie nierówne: sprawcy wykorzystują przewagę siły i zasobów, a także uzależniają ofiary od siebie (np. poprzez długi, uzależnienie emocjonalne lub uzyskanie nad nimi kontroli dokumentowej i finansowej). W efekcie ofiara traci realną możliwość decydowania o swoim losie, choć zewnętrznym obserwatorom sytuacja może sprawiać wrażenie „dobrowolnej” prostytucji.

Współczesna praca przymusowa przenika do istotnych sektorów gospodarki, co jest możliwe dzięki skomplikowanym strukturalnym łańcuchom dostaw oraz nielegalnym formom transgranicznego przemieszczania się osób w poszukiwaniu zatrudnienia²⁸. Zarówno praca przymusowa, jak i handel ludźmi stanowią poważne naruszenia praw człowieka oraz podstawowych norm dotyczących ochrony pracowników. Praca przymusowa jest zaprzeczeniem idei godnych warunków pracy, a wolność od niej stanowi jedno z funda-

21 *Global Report on Trafficking in Persons*, United Nations Office on Drugs and Crime, New York 2012, <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/unodc-global-report-trafficking-persons-2012> [dostęp: 3.12.2025].

22 Sprawozdanie w sprawie wdrażania Dyrektywy 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar z perspektywy równości płci z 26 kwietnia 2016 r., 2015/2118(INI), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0144_PL.html#:~:text=L,zamiarem%20ich%20wyzysku%20jako%20pracownik%C3%B3w [dostęp: 15.11.2025].

23 Tamże.

24 I. Dawid-Olczyk, *Dlaczego ofiary handlu ludźmi stanowią wyzwanie dla organów ścigania*, „Kwartalnik Policyjny CSP” 2020, nr 3, s. 40–45, <https://kwartalnik.csp.edu.pl/download/21/32812/Ofiaryhandluludzi.pdf#:~:text=Szczeg%C3%B3ln%C4%85%20metod%C4%85%20E2%80%93%20pojawiaj%C4%85%C4%85%20si%C4%99,%E2%80%9EW%C4%99dkarz%E2%80%9D> [dostęp: 15.11.2025].

25 Tamże.

26 Tamże.

27 Tamże.

28 A. Łyżwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 184–185.

mentalnych praw każdej jednostki. Tym, co odróżnia pracę przymusową od innych form łamania praw pracowniczych, jest pełne podporządkowanie pracownika i pozbawienie go kontroli nad własną sytuacją, co skutkuje głęboką ingerencją w jego prawa i wolności²⁹.

Jedną z form handlu ludźmi jest nielegalny obrót tkankami i narządami, ściśle powiązany z problematyką transplantologii. Przeszczepy *ex vivo* wymagają pozyskania organu od dawcy, co rodzi poważne dylematy prawne, medyczne i etyczne, zwłaszcza w zakresie zgodności z obowiązującym prawem oraz standardami etyki medycznej³⁰. Nielegalne przeszczepy narządów stanowią rosnący problem, szczególnie w krajach takich jak Indie, Pakistan, Mołdawia, Rumunia czy państwa afrykańskie³¹. Zjawisko to jest trudne do wykrycia i udokumentowania, ponieważ dawcy zwykle nie ujawniają sprzedaży organów, a biorcy nie informują o okolicznościach zabiegu. Dlatego istotne jest tworzenie skutecznych regulacji, zwłaszcza w zakresie jasnego określenia warunków świadomej zgody na przeszczepienie³².

Pojęcie „nielegalnej adopcji”, określane również jako „dzika” lub „podziemna” adopcja, a niekiedy także jako forma handlu dziećmi, jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania. Termin ten odnosi się do praktyki przekazywania dziecka osobom pragnącym je adoptować poza oficjalnym nadzorem instytucji państwowych. W tego typu przypadkach pomija się procedury przewidziane przez prawo – dziecko trafia do nowych opiekunów bez udziału właściwych organów, bez ich uprzedniej weryfikacji i przygotowania. Określenie „nielegalna” wskazuje na naruszenie obowiązujących regulacji lub ich całkowite obejście, co w niektórych przypadkach może stanowić czyn zabroniony. Do takich sytuacji dochodzi najczęściej wówczas, gdy przysposobienie odbywa się z pominięciem przepisów kodeksów rodzinnego i opiekuńczego, w szczególności art. 117, który przyznaje wyłączną kompetencję do orzekania o adopcji sądowi opiekuńczemu. Nielegalne przysposobienie najczęściej przebiega poza wymaganą procedurą sądową, co może prowadzić do poważnych nadużyć³³.

Nie sposób pominąć powodów, dla których niektóre osoby decydują się na adopcję z pominięciem oficjalnych procedur. Często wynika to z przekonania, że proces adopcyjny jest zbyt długi, skomplikowany i obciążony ryzykiem niespełnienia wymogów formalnych. Osoby niemające możliwości posiadania biologicznego dziecka, kierując się silnym pragnieniem rodzicielstwa, bywają skłonne podjąć działania poza systemem prawnym. W opinii części społeczeństwa taka forma przysposobienia może wydawać się moralnie dopuszczalna – zwłaszcza jeśli wierzy się, że wychowanie w rodzinie, nawet nielegalnej, jest lepsze niż pobyt dziecka w placówce opiekuńczej. Jednakże takie podejście niesie ze sobą poważne ryzyko. Silne emocjonalne zaangażowanie przyszłych opiekunów może prowadzić do uprzedmiotowienia dziecka, traktowanego jako środek do realizacji osobistych oczekiwań zamiast traktowania jako istoty wymagającej troski i wsparcia. Nawet jeśli intencje są dobre, to pominięcie obowiązujących regulacji prawnych pozbawia dziecko należytej ochrony i może skutkować negatywnymi konsekwencjami w jego dalszym życiu. Co więcej, takie działanie utrudnia możliwość legalnej adopcji przez inne, spełniające wymogi osoby³⁴.

4. Etiologia handlu ludźmi

Sprawcy handlu ludźmi często utrzymują władzę nad swoimi ofiarami poprzez narzucenie im konkretnych warunków mieszkaniowych oraz odebranie dokumentów tożsamości. Ofiary trafiają zazwyczaj do miejsc pracy lub innych obiektów będących własnością sprawców, gdzie panują skrajnie złe warunki bytowe. Często są to baraki, garaże czy prowizoryczne namioty pozbawione dostępu do bieżącej wody, ogrzewania oraz

29 Tamże, s. 184–185.

30 B. Namysłowska-Gabrysiak, *Handel ludźmi...*, s. 42–43.

31 Tamże, s. 42–43.

32 Tamże, s. 43–44.

33 Z. Lasocik, M. Koss, E. Wiczorek, *Handel dziećmi – wybrane problemy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi. IPSiR UW, Warszawa 2007, s. 43.

34 K. Janoszka, *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013, s. 36.

podstawowych urządzeń sanitarnych³⁵. Stałe przetrzymywanie pracowników w jednym miejscu umożliwia sprawcom sprawowanie ścisłej kontroli, równocześnie ograniczając ich mobilność i możliwość kontaktu ze światem zewnętrznym. Ofiary nie mają możliwości zmiany miejsca pobytu, co prowadzi do ich całkowitego podporządkowania. Zmuszane są do życia w narzuconych, często urągających godności warunkach, a wszelkie przejawy oporu spotykają się z dotkliwymi konsekwencjami, co tylko pogłębia ich zniewolenie³⁶.

Analizując profil ofiar handlu ludźmi w kontekście pracy przymusowej, można dostrzec, że zjawisko to najczęściej dotyka osoby migrujące w poszukiwaniu lepszych warunków życia. Polacy najczęściej wyjeżdżają do krajów Europy Zachodniej, takich jak Holandia, Hiszpania czy Włochy, natomiast Polska staje się celem migracji zarobkowej dla osób pochodzących z Dalekiego Wschodu, Ukrainy oraz Białorusi, gdzie standard życia jest niższy. Przymusowa praca najczęściej dotyczy mężczyzn, zatrudnianych głównie w sektorze budownictwa i rolnictwa. Kobiety natomiast są zwykle wykorzystywane jako pomoc domowa, choć zdarza się również, że pracują w rolnictwie. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni stanowią atrakcyjną grupę dla sprawców tego procederu, a jednym z głównych czynników determinujących ich „przydatność” na rynku pracy przymusowej jest wiek. Szczególnie zagrożone są osoby w wieku od 20 do 50 lat, co wiąże się z fizycznym charakterem tego rodzaju zatrudnienia. Ofiarami najczęściej padają osoby słabo wykształcone, nieposiadające znajomości języków obcych, zmagające się z trudnościami finansowymi i o niskim statusie społecznym – czynniki te są bezwzględnie wykorzystywane przez sprawców handlu ludźmi³⁷.

Jednym z istotnych czynników sprzyjających rozwojowi handlu ludźmi są trudności o charakterze ekonomicznym, w szczególności bezrobocie oraz ubóstwo. Świadczenia kobiet, które zdecydowały się na emigrację, pokazują, że ich główną motywacją była chęć poprawy sytuacji finansowej oraz ogólnej jakości życia. Wysoki poziom bezrobocia w kraju pochodzenia, połączony z licznymi przeszkodami w legalnym zatrudnieniu za granicą, sprawia, że osoby poszukujące lepszych warunków bytowych stają się bardziej narażone na działania ze strony zorganizowanych grup przestępczych trudniących się handlem ludźmi³⁸.

Migracje są podejmowane z różnych przyczyn – ekonomicznych, politycznych oraz społecznych. Współcześnie niemal połowę migrujących stanowią kobiety³⁹. O ile w przeszłości wyjazdy te miały często charakter rodzinny, o tyle obecnie coraz więcej kobiet decyduje się na migrację w pojedynkę, pozostawiając najbliższych – w tym dzieci – w kraju pochodzenia. Głównym motywem takiej decyzji jest konieczność zapewnienia bytu rodzinie, co sprawia, że kobiety coraz częściej przejmują rolę jej głównego żywiciela. Proces feminizacji migracji doprowadził do zwiększenia obecności kobiet w nieformalnych segmentach zagranicznego rynku pracy, gdzie są szczególnie narażone na wyzysk i ryzyko stania się ofiarami handlu ludźmi. Zjawisko to zaczęło się nasilać pod koniec XX w. i do dziś stanowi istotny problem w kontekście współczesnych migracji. Warto zauważyć, że im bardziej restrykcyjna polityka migracyjna obowiązuje w danym kraju, tym większe zyski osiągają grupy przestępcze trudniące się handlem ludźmi – surowe regulacje prawne sprzyjają rozwojowi nielegalnej migracji, co z kolei tworzy korzystne warunki dla działalności przemytników oraz fałszerzy dokumentów⁴⁰.

Głównym źródłem handlu ludźmi jest zazwyczaj trudna sytuacja życiowa ofiar, będąca rezultatem złożonych uwarunkowań społecznych i indywidualnych. Wśród społecznych determinant wskazuje się m.in. nierówności płciowe, przemoc domową, dysfunkcję rodziny oraz trwające konflikty zbrojne. Z kolei na poziomie jednostkowym szczególne znaczenie mają wiek, stan zdrowia oraz niepełnosprawność. Międzynarodowe grupy przestępcze wykorzystują podatność osób doświadczających kryzysu, oferując im pomoc w migracji, a następnie wciągając je w mechanizmy wyzysku przy użyciu przemocy, gróźb oraz szantażu –

35 Z. Lasocik, *Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne*, „Studia Socjologiczne” 2007, t. 4, s. 31–57.

36 B. Namysłowska-Gabrysiak, *Handel ludźmi...*, s. 35–36.

37 A. Eyzwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 193.

38 S. Buchowska, *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, [w:] Z. Lasocik (red.), *Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 331.

39 Tamże, s. 334.

40 Tamże, s. 333–334.

w tym narzucania obowiązku „spłaty długu”. Fundamentem napędzającym rozwój tego przestępczego procederu pozostaje stale wysoki popyt na tanią siłę roboczą i usługi seksualne⁴¹.

Współczesna ekspansja mediów społecznościowych oraz powszechny dostęp do Internetu stanowią istotne czynniki sprzyjające rozwojowi handlu ludźmi w XXI w. Ułatwiają one sprawcom szybkie i bezpośrednie nawiązywanie kontaktu z potencjalnymi ofiarami, szczególnie młodymi osobami, w tym dziećmi, które często poruszają się w wirtualnej przestrzeni bez nadzoru dorosłych. Cyfrowe środowisko sprzyja rozwojowi zjawisk takich jak internetowy handel usługami seksualnymi czy rozpowszechnianie treści pornograficznych. Za pomocą transakcji online dochodzi także do nielegalnych praktyk, takich jak handel organami, nielegalne adopcje dzieci czy zmuszanie osób do pracy przymusowej i świadczenia usług wbrew ich woli⁴².

5. Wpływ globalizacji na rozwój handlu ludźmi

Globalizacja – rozumiana jako rosnące umiędzynarodowienie relacji gospodarczych, społecznych i technologicznych – znacząco wpłynęła na charakter oraz skalę handlu ludźmi w Polsce. W obliczu coraz swobodniejszego przepływu osób, kapitału i informacji proceder ten przybrał wymiar transgraniczny. Jak wskazuje Wiesław Pływaczewski, handel ludźmi, obok handlu narkotykami i bronią, jest jednym z najbardziej dochodowych globalnych „czarnych rynków”⁴³. Pomimo ustanowienia rozbudowanych regulacji międzynarodowych i krajowych zjawisko to nadal stanowi poważne wyzwanie dla wymiaru sprawiedliwości⁴⁴. Swobodny przepływ pracowników w ramach Unii Europejskiej, otwarcie granic oraz rozwój tanich środków transportu sprawiły, że przemieszczanie ofiar i sprawców stało się łatwiejsze niż kiedykolwiek wcześniej. Jednocześnie globalne dysproporcje ekonomiczne między krajami biedniejszymi a bogatszymi napędzają migracje zarobkowe, co – w połączeniu z istnieniem popytu na tanią pracę i usługi seksualne – tworzy podatny grunt dla rozwoju handlu ludźmi⁴⁵.

Sprawcy często pochodzą z różnych państw, a rekrutacja, transport i wykorzystywanie ofiar odbywają się w wielu krajach. Przykładem jest sprawa ujawniona przez polskie organy ścigania, w której ok. 1 tys. Polaków zostało zmuszonych do pracy przymusowej we Włoszech. Jednocześnie Polska staje się miejscem, gdzie ofiary z zagranicy, m.in. obywatele Bangladeszu czy Chin, są wykorzystywane w niewolniczych warunkach. Zwalczanie handlu ludźmi wymaga wówczas współpracy międzynarodowej – zarówno przy zbieraniu dowodów, jak i ściganiu sprawców. Choć globalizacja ułatwia działanie przestępców ponad granicami, to jednocześnie wymusza rozwój współpracy międzynarodowej służb, takich jak Europol czy Interpol. Ekspertki podkreślają, że skuteczna walka z handlem ludźmi wymaga koordynacji działań wielu państw oraz ujednolicenia przepisów prawnych na poziomie globalnym⁴⁶.

Globalizm wpływa również na zmianę profilu ofiar i sprawców handlu ludźmi w Polsce. Nasz kraj odgrywa obecnie podwójną rolę: jest zarówno krajem pochodzenia osób wykorzystywanych za granicą, krajem tranzytowym, jak i miejscem docelowym dla międzynarodowych grup przestępczych. Ofiary to osoby różnych narodowości, często pochodzące z krajów o trudnej sytuacji ekonomicznej lub objętych konfliktami

41 P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański, *Handel ludźmi przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Difin, Warszawa 2017, s. 152.

42 A. Eyzwa, *Handel ludźmi. Studium...*, s. 29.

43 W. Pływaczewski, *Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo*, Zakład Kryminologii, Wiktyologii i Problematyki Przestępczości Zorganizowanej. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006, s. 12–17.

44 I. Malinowska, *Handel ludźmi – metody...*, s. 167–179.

45 Sprawozdanie w sprawie wdrażania dyrektywy 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar z perspektywy równości płci z 26 kwietnia 2016 r., 2015/2118(INI), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0144_PL.html#:~:text=L,zamiarem%20ich%20wyzysku%20jako%20pracownik%C3%B3w [dostęp: 15.11.2025].

46 R. Mroczek, *Transgraniczny charakter przestępstwa handlu ludźmi, zagadnienia prawnokarne i kryminologiczne*, Difin, Warszawa 2024, s. 149–151.

zbrojnymi. Według danych MSWiA za 2023 r.⁴⁷ każdego roku w Polsce identyfikuje się kilkaset ofiar handlu ludźmi. Znaczną część stanowią cudzoziemcy – najczęściej Ukraińcy, a także Filipińczycy, Hindusi oraz obywatele państw afrykańskich i azjatyckich, którzy szukają pracy w Europie. Również Polacy, szczególnie osoby bezrobotne, młodzi migranci czy wewnątrzni migranci, padają ofiarą tego procederu. Sprawcami są zarówno zorganizowane międzynarodowe grupy przestępcze, jak i luźniejsze sieci pośredników działających na granicy legalnego i nielegalnego rynku pracy. Charakter zjawiska jest więc transgraniczny, co wymaga międzynarodowej współpracy w zakresie identyfikacji ofiar oraz ścigania przestępców. W tym kontekście rośnie rola Straży Granicznej i służb migracyjnych – jak zauważa Robert Mroczek, napływ nieuregulowanych migrantów i uchodźców tworzy warunki sprzyjające działaniom grup handlu ludźmi⁴⁸.

Warto zaznaczyć, że aktualne wydarzenia międzynarodowe wpływają na skalę i charakter handlu ludźmi w Polsce. Konflikt w Ukrainie spowodował masowy napływ uchodźców do krajów sąsiednich, w tym Polski, co stwarza nowe zagrożenia. Przestępcze grupy wykorzystują chaos wojenny oraz trudną sytuację uchodźców, próbując ich werbować do procederu handlu ludźmi. W odpowiedzi Polska wprowadziła specjalne regulacje prawne, m.in. ustawę z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy związanej z konfliktem zbrojnym⁴⁹. Według najnowszych raportów 2023 r. przyniósł istotne wyzwania w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi, wynikające z przedłużającego się kryzysu ukraińskiego. Zjawisko to jest ściśle powiązane z globalnym kontekstem – niestabilnością geopolityczną, ekonomicznymi dysproporcjami między regionami świata oraz szeroko rozumianymi procesami globalizacyjnymi, które tworzą sprzyjające warunki dla rozwoju tego procederu⁵⁰.

Podsumowując, globalizacja działa dwutorowo: usprawnia działania przeciwdziałające handlowi ludźmi poprzez lepszą współpracę i wymianę informacji między państwami, ale jednocześnie stwarza nowe możliwości działania dla grup przestępczych w wymiarze międzynarodowym. Zrozumienie tych mechanizmów jest kluczowe dla projektowania skutecznych strategii przeciwdziałania handlowi ludźmi.

6. Krajowy plan działań na lata 2025–2027 – kierunek działań

Skuteczna walka z handlem ludźmi wymaga zintegrowanej współpracy organów ścigania krajów będących miejscem pochodzenia, tranzytu oraz przeznaczenia ofiar. Konieczne jest zatem wdrożenie mechanizmów współdziałania o charakterze międzynarodowym lub regionalnym. Przemieszczanie ofiar na duże odległości i przekraczanie granic państwowych są typowe dla tego procederu. Grupy przestępcze zwykle nie eksploatują osób w kraju, gdzie je zwerbowały, lecz przewożą je do innych państw, gdzie zmuszają do pracy przymusowej lub wykorzystywania seksualnego. Ważnym elementem ich strategii jest także częsta rotacja ofiar, co ma uniemożliwić nawiązywanie trwałych relacji z klientami i zmniejszyć ryzyko wykrycia przestępstwa. Przykładowo: kobiety często są okresowo przenoszone między różnymi domami publicznymi, często w różnych krajach⁵¹.

Rada Ministrów przyjęła Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027 w trybie obiegowym 19 marca 2025 r. Dokument został opracowany przez grupę roboczą działającą w ramach Międzyresortowego Zespołu do spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi i kontynuuje dotychczasowe działania rządu mające na celu zwalczanie tego problemu. Głównym celem Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi jest stworzenie optymalnych warunków do skutecznego przeciwdziałania temu zjawisku oraz zapewnienia wsparcia i ochrony ofiarom. Cele szczegółowe obejmują podnoszenie

47 *Handel ludźmi w Polsce – Raport 2023...*, s. 2–3.

48 R. Mroczek, *Zagrożenia handlu ludźmi z perspektywy Straży Granicznej*, [w:] A.M. Kosińska (red.), *Problem handlu ludźmi i nieregularnej migracji wobec ochrony praw podstawowych – wyzwania i doświadczenia*, ArchaeGraph Wydawnictwo Naukowe, Szczecin 2024, s. 106.

49 Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy związanej z konfliktem zbrojnym, Dz.U. 2022, poz. 583.

50 *Handel ludźmi w Polsce – Raport 2023...*, s. 11–13.

51 T. Safjański, *Współpraca instytucjonalna w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi*, [w:] P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański (red.), *Handel ludźmi przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Difin, Warszawa 2017, s. 362.

świadomości społecznej na temat handlu ludźmi, poprawę jakości pomocy udzielanej ofiarom, w tym małoletnim, zwiększenie efektywności działań instytucji ścigających przestępstwa poprzez doskonalenie narzędzi prawnych i struktur oraz wdrażanie najlepszych praktyk, rozwój kwalifikacji pracowników zaangażowanych w przeciwdziałanie i pomoc ofiarom, pogłębianie wiedzy o problematyce handlu ludźmi, zwłaszcza w kontekście pracy przymusowej, a także wzmacnianie współpracy międzynarodowej⁵².

Plan wyznacza obowiązki zarówno dla instytucji centralnych (ministerstw, służb), jak i jednostek terenowych – w tym wojewódzkich zespołów do spraw przeciwdziałania handlowi ludźmi, które odgrywają kluczową rolę w realizacji działań na poziomie lokalnym. Taki podział kompetencji ma zapewnić skuteczny mechanizm koordynacji: z jednej strony ujednolichenie standardów na szczeblu krajowym, z drugiej – elastyczne dostosowanie działań do specyfiki lokalnych zagrożeń. Ważnym elementem jest też współpraca z organizacjami pozarządowymi, które często jako pierwsze mają kontakt z potencjalnymi ofiarami i prowadzą działania prewencyjne oraz pomocowe⁵³.

Nowy KPD, oprócz kontynuacji dotychczasowych inicjatyw, wprowadza istotne rozwiązania dostosowane do współczesnych zagrożeń. Wśród nich znajdują się m.in.: rozszerzenie programów szkoleniowych o nowe grupy zawodowe (takie jak pracownicy ośrodków interwencji kryzysowej, funkcjonariusze Służby Więziennej, operatorzy numerów alarmowych oraz personel organizacji pozarządowych wspierających migrantów); zwiększenie nacisku na edukację i prewencję wśród młodzieży oraz kadry pedagogiczno-psychologicznej, w odpowiedzi na rosnącą aktywność dzieci i młodzieży w mediach społecznościowych wykorzystywanych przez sprawców do rekrutacji ofiar; wzmocnienie działań skierowanych do osób poszukujących pracy, w szczególności cudzoziemców i osób w trudnej sytuacji ekonomicznej – co ma kluczowe znaczenie, zważywszy na to, że praca przymusowa jest obecnie dominującą formą eksploatacji w Polsce. Plan przewiduje także kampanie informacyjne, szkolenia specjalistyczne dla służb i wymiaru sprawiedliwości oraz rozwój systemów identyfikacji ofiar (np. usprawnienie procedur kierowania do Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi)⁵⁴.

Realizacja KPD wymaga ściślejszej współpracy międzyresortowej. Międzyresortowy Zespół do spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi będzie monitorował wdrażanie poszczególnych zadań, a udział przedstawicieli różnych instytucji (MSWiA, Policja, Straż Graniczna, Prokuratura, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Rodziny i inne) ma zapewnić wymianę informacji i bieżące rozwiązywanie problemów wdrożeniowych. Plan zakłada też współdziałanie z partnerami społecznymi – organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami międzynarodowymi. Konieczne jest zabezpieczenie odpowiednich środków finansowych na realizację przewidzianych działań (szkolenia, kampanie, pomoc ofiarom). Finansowanie pochodzi głównie z budżetu państwa (w ramach budżetów poszczególnych resortów odpowiedzialnych za zadania), ale uzupełniać je mogą fundusze unijne (np. z Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego UE lub innych programów pomocowych). Należy pamiętać, że efektywna realizacja planu wymaga nie tylko woli politycznej, lecz także stałego zapewnienia zasobów kadrowych i finansowych. Brak dostatecznego finansowania lub przeciążenie zaangażowanych instytucji może stanowić poważną barierę we wdrożeniu nawet najlepiej zaprojektowanych inicjatyw⁵⁵.

Istotnym elementem nowego KPD są zmiany w polskim porządku prawnym, które mają na celu wzmocnienie ochrony ofiar i skuteczniejsze ściganie sprawców. Kluczowe działania legislacyjne obejmują: implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712, zmieniającej dyrektywę 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi, jego zwalczania oraz ochrony ofiar, a także prace nad stworzeniem kompleksowej ustawy o przeciwdziałaniu handlowi ludźmi, która w sposób spójny i całościowy ureguluje działania państwa w tym obszarze. Implementacja dyrektywy UE będzie wymagała

52 Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027, <https://www.gov.pl/web/handel-ludzi/krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzi-na-lata-20252027> [dostęp: 24.07.2025].

53 Tamże.

54 Tamże.

55 Tamże.

m.in. rozszerzenia katalogu form eksploatacji penalizowanych w polskim prawie (dyrektywa 2024/1712 dodaje nowe formy, jak np. wykorzystywanie do macierzyństwa zastępczego czy nielegalne pozyskiwanie komórek rozrodczych⁵⁶) oraz wzmocnienia zasady niekarania ofiar (o czym szerzej w kolejnym rozdziale). Z kolei odrębna ustawa antytraffickingowa mogłaby uregulować kompleksowo kwestie profilaktyki, pomocy ofiarom, statusu prawnego ofiar cudzoziemców, a także powołać wyspecjalizowane instytucje czy fundusze na rzecz przeciwdziałania handlowi ludźmi⁵⁷.

Podsumowując, Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027 stanowi istotny krok w kierunku kompleksowej polityki przeciwko współczesnemu niewolnictwu. Należy jednak zadbać, aby jego założenia były konsekwentnie realizowane i uzupełniane o nowe instrumenty reagowania na zmieniające się warunki społeczno-polityczne – w tym konflikty zbrojne, kryzysy migracyjne i rosnące zagrożenia w przestrzeni cyfrowej. Wymaga to nie tylko odpowiednich zasobów, lecz także silnej woli politycznej oraz dalszej harmonizacji przepisów krajowych z międzynarodowymi standardami. Bieżąca ewaluacja postępów realizacji (np. poprzez coroczne sprawozdania z wykonania KPD) pozwoli identyfikować obszary wymagające korekt lub dodatkowego wsparcia.

7. Klauzula niekaralności ofiar handlu ludźmi

Jednym z priorytetów podkreślanych obecnie w polityce antytraffickingowej jest klauzula niekaralności ofiar handlu ludźmi za czyny popełnione w wyniku bycia wykorzystanym. Idea ta wynika z przeświadczenia, że osoba zmuszona do naruszenia prawa (np. do prostytucji, kradzieży, posługiwania się fałszywymi dokumentami czy nielegalnego przekroczenia granicy) nie powinna ponosić za to odpowiedzialności karnej, jeśli działanie to było bezpośrednim skutkiem sytuacji handlu ludźmi. Prawo Unii Europejskiej już od dekady formułuje takie zalecenie – art. 8 dyrektywy 2011/36/UE⁵⁸ nakłada na państwa członkowskie obowiązek podjęcia niezbędnych środków, by ich organy były uprawnione do odstąpienia od ścigania lub karania ofiar handlu ludźmi za udział w działalności przestępczej, do którego popełnienia zostały przymuszone w rezultacie bycia ofiarą tego. Przepis ten pozostawia pewien zakres uznaniowości (mówi o uprawnieniu organów do odstąpienia od ścigania), co oznacza, że nie wprowadza automatycznego immunitetu, lecz raczej mechanizm ochronny zależny od podstawowych zasad systemu prawnego danego kraju.

W dyrektywie UE 2024/1712 z 13 czerwca 2024 r., która nowelizuje dyrektywę 2011/36/UE, postanowiono wzmocnić powyższą zasadę. Zmieniony art. 8 dyrektywy doprecyzowuje, że dotyczy ona wszelkich czynów zabronionych (*criminal or other unlawful activities*) popełnionych przez ofiarę pod przymusem związanym z handlem ludźmi⁵⁹. Oznacza to rozszerzenie ochrony również na przypadki, gdy ofiara zmuszona została do czynów niekoniecznie będących przestępstwami w ścisłym znaczeniu (mogą to być np. wykroczenia lub inne naruszenia prawa, jak nielegalny wjazd lub pobyt). Zmiana ta ma na celu zapewnienie pełniejszej ochrony ofiar i ujednolicenie praktyki państw UE.

Polskie prawo karne dotychczas nie zawiera wyraźnej klauzuli niekaralności ofiar handlu ludźmi. Ochrona ofiary przed odpowiedzialnością karną może być realizowana pośrednio poprzez instytucje ogólne – np. wyłączenie winy z powodu stanu wyższej konieczności lub przymusu fizycznego/psychicznego (art. 26 i art. 31 k.k.)⁶⁰ albo poprzez umorzenie postępowania z powodu znikomej społecznej szkodliwości

56 *Walka z handlem ludźmi: Rada zaostrza przepisy*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/05/27/fight-against-human-trafficking-council-strengthens-rules/#:~:text=Walka%20z%20handlem%20lud%C5%BAmi%3A%20Rada,ich%20do%20macierzy%C5%84stwa%20zast%C4%99pczego%2C> [dostęp: 15.11.2025].

57 Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027, <https://www.gov.pl/web/handel-ludzi/krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzi-na-lata-20252027> [dostęp: 26.07.2025].

58 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz. Urz. UE L 101 z 15.04.2011 r., s. 1–11.

59 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz. Urz. UE L 2024/1712 z 24.06.2024 r.

60 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553 ze zm.

czynu (art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.)⁶¹. Niemniej jednak brakuje przepisu szczególnego, który wprost zwalniałby ofiary handlu ludźmi z karalności za czyny popełnione na skutek wykorzystania. Taki stan rzeczy od lat krytykowany jest zarówno przez ekspertów krajowych, jak i organizacje międzynarodowe zajmujące się prawami człowieka. Grupa Ekspertów GRETA Rady Europy oraz specjalny przedstawiciel OBWE do spraw zwalczania handlu ludźmi wskazywali w swoich raportach, że Polska (podobnie jak część innych państw) powinna wprowadzić do prawa krajowego jednoznaczne uregulowanie zasady *non-punishment*⁶².

Pozytywnym sygnałem jest fakt, że Krajowy Plan Działań 2025–2027 przewiduje zmiany legislacyjne wzmacniające ochronę ofiar, co obejmuje również implementację dyrektywy 2024/1712⁶³. W ramach prac nad wspomnianą ustawą o przeciwdziałaniu handlowi ludźmi należy oczekiwać propozycji przepisów ustanawiających klauzulę niekaralności ofiar. Możliwe podejścia są zasadniczo dwa: wprowadzenie przepisu materialnego (np. w kodeksie karnym dodanie artykułu zwalniającego ofiarę handlu ludźmi z odpowiedzialności za określone czyny) albo uregulowanie kwestii na gruncie prawa procesowego (np. obligatoryjne umorzenie postępowania przez prokuratora lub sąd, jeśli ustali się, że oskarżony jest ofiarą handlu ludźmi, a czyn pozostaje w bezpośrednim związku z jego wykorzystywaniem)⁶⁴. W polskiej doktrynie pojawiają się głosy sceptyczne co do możliwości wprowadzenia generalnego immunitetu materialnoprawnego – podnosi się argument o zasadzie równości wobec prawa (czy można wprowadzić *ex lege* bezkarność pewnej kategorii sprawców, choćby będących ofiarami?). Ponadto wskazuje się, że bez takiego przepisu ofiary w obawie przed konsekwencjami karnymi mogą bać się ujawnić swojej sytuacji i zeznawać przeciw handlarzom⁶⁵. W praktyce organów ścigania w Polsce odnotowuje się przypadki, gdy ofiary handlu ludźmi oskarżano np. o nielegalne przekroczenie granicy czy posługiwanie się fałszywymi dokumentami – co stoi w sprzeczności z duchem art. 8 dyrektywy 2011/36/UE.

Podsumowując, zasada *non-punishment* jest obecnie mocno akcentowana na forum unijnym i międzynarodowym. Polska będzie zobowiązana do jej pełnego wdrożenia najpóźniej do lipca 2026 r. (termin implementacji dyrektywy 2024/1712). Wprowadzenie jasnej regulacji krajowej w tym zakresie nie tylko zrealizuje zobowiązania UE, lecz także wzmocni zaufanie ofiar do organów ścigania i umożliwi skuteczniejsze ściganie handlarzy – gdyż ofiary nie będą już obawiały się, że zgłaszając przestępstwo, same trafią na ławę oskarżonych. Zasada niekaralności ofiar stanowi zatem ważny element proaktywnej polityki kryminalnej wobec handlu ludźmi, przenosząc akcent z karania wykorzystanych na pociąganie do odpowiedzialności rzeczywistych sprawców.

8. Wnioski

Handel ludźmi pozostaje jednym z najpoważniejszych wyzwań dla współczesnych społeczeństw i systemów prawnych. Jego zwalczanie wymaga kompleksowego podejścia, łączącego działania prewencyjne, ochronę ofiar oraz bezkompromisowe ściganie organizatorów procederu. Polska, podobnie jak inne państwa, musi stale doskonalić swoje narzędzia prawne i instytucjonalne w tym zakresie – czego wyrazem są ostatnie inicjatywy ustawodawcze i strategiczne, w tym nowy Krajowy Plan Działań oraz planowana ustawa antyhandlowa.

61 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2025, poz. 46.

62 B. Namysłowska-Gabrysiak, E. Zielińska, *Transpozycja do prawa polskiego art. 8 Dyrektywy 2011/36/UE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar*, [w:] Z. Lasocik (red.), *Niekaralność ofiar handlu ludźmi: nowe perspektywy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015, s. 33–61.

63 *Nowy Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027 przyjęty przez Radę Ministrów*, <https://www.gov.pl/web/handel-ludzi/nowy-krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzi-na-lata-20252027-przyjety-przez-rade-ministrow#:~:text=dzia%C5%82ania%20pa%C5%84stwa%20w%20wym%20obszarze> [dostęp: 15.11.2025].

64 M. Kurowski, *Klauzula niekaralności za czyny popełnione w związku z pokrzywdzeniem przestępstwem handlu ludźmi*, „Studia Prawnoustrojowe” 2025, nr 69, s. 331–344.

65 Sprawozdanie w sprawie wdrażania Dyrektywy 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar z perspektywy równości płci z 26 kwietnia 2016 r., 2015/2118(INI), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0144_PL.html#:~:text=34,wjzadz%20do%20pa%C5%84stw%20transzytowych%20i [dostęp: 15.11.2025].

Analiza aktualnych strategii wskazuje na rosnącą rolę działań prewencyjnych, podnoszenia świadomości społecznej oraz zwiększania kompetencji przedstawicieli organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości i instytucji pomocowych. Jednocześnie należy zauważyć, że efektywność postępowań karnych wciąż napotyka istotne bariery, zwłaszcza w zakresie gromadzenia dowodów i identyfikacji ofiar. Wymaga to dalszego rozwoju mechanizmów wsparcia ofiar oraz systemów ich ochrony, w tym również osób szczególnie narażonych, takich jak małoletni, kobiety, migranci czy osoby w trudnej sytuacji życiowej.

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027 stanowi ważny krok w kierunku skuteczniejszej ochrony ofiar i przeciwdziałania handlowi ludźmi. Jego realizacja wymaga jednak stałej współpracy instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, sektora prywatnego oraz społeczeństwa obywatelskiego. Tylko wspólnymi siłami można skutecznie ograniczyć ten proceder i zapewnić większe bezpieczeństwo wszystkim mieszkańcom Polski. Handel ludźmi to jedno z najbardziej brutalnych naruszeń praw człowieka – nowy Plan Działań oraz projektowane zmiany prawne (w tym wprowadzenie zasady niekaralności ofiar) stanowią wyraźny sygnał, że Polska nie ustaje w wysiłkach na rzecz jego eliminacji i budowania społeczeństwa wolnego od wyzysku i przymusu.

Bibliografia

Literatura

- Buchowska S., *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, [w:] Z. Lasocik (red.), *Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 331–338.
- Dawid-Olczyk I., *Dlaczego ofiary handlu ludźmi stanowią wyzwanie dla organów ścigania*, „Kwartalnik Policyjny CSP” 2020, nr 3, s. 40–45.
- Global Report on Trafficking in Persons*, United Nations Office on Drugs and Crime, New York 2012.
- Handel ludźmi w Polsce – Raport 2023*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2024.
- Janoszka K., *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013.
- Kurowski M., *Klauzula niekaralności za czyny popełnione w związku z pokrzywdzeniem przestępstwem handlu ludźmi*, „Studia Prawnoustrojowe” 2025, nr 69, s. 331–344.
- Lasocik Z., *Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne*, „Studia Socjologiczne” 2007, t. 4, s. 31–57.
- Lasocik Z., Koss M., Wieczorek Ł., *Handel dziećmi – wybrane problemy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi. IPSiR UW, Warszawa 2007.
- Lasocik Z., *Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2005–2006, t. 28, s. 233–253.
- Lasocik Z., *Świadomość społeczna jako czynnik efektywnego eliminowania handlu ludźmi w Polsce*, „Archiwum Kryminologii” 2021, t. 43, nr 2, s. 91–126.
- Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., Saffański T., *Handel ludźmi – przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Difin, Warszawa 2017.
- Łyżwa A., *Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne*, Studio Wydawnicze Jografika, Olsztyn 2019.
- Malinowska I., *Handel ludźmi – metody działania sprawców*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2015.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego. Zagadnienia karnoprawne i kryminologiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Namysłowska-Gabrysiak B., Zielińska E., *Transpozycja do prawa polskiego art. 8 Dyrektywy 2011/36/UE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar*, [w:] Z. Lasocik (red.), *Niekaralność ofiar handlu ludźmi: nowe perspektywy*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015, s. 33–61.

- Mroczek R., *Transgraniczny charakter przestępstwa handlu ludźmi. Zagadnienia prawnokarne i kryminologiczne*, Difin, Warszawa 2024.
- Mroczek R., *Zagrożenia handlu ludźmi z perspektywy Straży Granicznej*, [w:] A.M. Kosińska (red.), *Problem handlu ludźmi i nieregularnej migracji wobec ochrony praw podstawowych – wyzwania i doświadczenia*, ArchaeGraph Wydawnictwo Naukowe, Szczecin 2024, s. 95–119.
- Pływaczewski W., *Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo*, Zakład Kryminologii, Wiktyologii i Problematyki Przestępczości Zorganizowanej, WPiA UWM, Olsztyn 2006.
- Safański T., *Współpraca instytucjonalna w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi*, [w:] P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safański (red.), *Handel ludźmi przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Difin, Warszawa 2017, s. 362
- Sawicki K., *Handel ludźmi*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile, Piła 2011.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2025, poz. 46.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz. Urz. UE L 101 z 15.04.2011 r., s. 1–11.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz. Urz. UE L 2024/1712 z 24.06.2024 r.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy związanej z konfliktem zbrojnym, Dz.U. 2022, poz. 583.

Akty urzędowe

- Sprawozdanie w sprawie wdrażania Dyrektywy 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar z perspektywy równości płci z 26 kwietnia 2016 r., 2015/2118(INI), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-20160144_PL.html#:~:text=L,zamiarem%20ich%20wyzysku%20jako%20pracownik%C3%B3w [dostęp: 15.11.2025].
- Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027, <https://www.gov.pl/web/handel-ludźmi/krajowy-plan-działan-przeciwko-handlowi-ludźmi-na-lata-2025-2027> [dostęp: 3.12.2025].

Netografia

- Nowy Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027 przyjęty przez Radę Ministrów*, <https://www.gov.pl/web/handel-ludźmi/nowy-krajowy-plan-działan-przeciwko-handlowi-ludźmi-na-lata-20252027-przyjety-przez-rade-ministrow#:~:text=,dzia%C5%82ania%20pa%C5%84stwa%20w%20tym%20obszarze> [dostęp: 15.11.2025].
- Walka z handlem ludźmi: Rada zaostrza przepisy*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/05/27/fight-against-human-trafficking-council-strengthens-rules/#:~:text=Walka%20z%20handel%C5%BAmi%3A%20Rada,ich%20do%20macierzy%C5%84stwa%20za-st%C4%99pczego%2C> [dostęp: 15.11.2025].